

Krigens skiftende karakter

– al-Qaidas strategier for krig gennem 20 år

Ligesom Osama bin Ladin selv, er verdens mest frygtede terrorgruppe [...] også ophørt med at eksistere (Gerges 2011: 3).

Efter Osama Bin Ladins død og i forbindelse med 10-året for terrorangrebene den 11. september 2001 har flere kommentatorer og forskere erklæret al-Qaida for besejret. Denne analyse af organisationens svækkelse eller endda dens død er i dag mere aktuel end nogensinde før, idet al-Qaida i det seneste år har fremstået afkoblet fra begivenhederne i Det Arabiske Forår. Spørgsmålet er i dag om al-Qaida er i stand til at omdefinere sin krig, så organisationen kan videreføre sin kamp og stadig kan fremstå relevant og tilpasset den nuværende politiske udvikling? Denne artikel nuancerer billedet af et besejret al-Qaida, hvis krig er tabt.

I første del af artiklen påviser jeg, at organisationen tidligere har kunnet tilpasse sig nye udfordringer ved at omdefinere hvilken krig, organisationen førte. Med udgangspunkt i al-Qaidas egne ideologiske dokumenter fra 1990erne frem til i dag argumenterer jeg her for, at al-Qaidas ideologer tidligere ved væsentlige begivenheder har omdefineret sin krig ved at ændre *hvem* fjenden var, *hvor* kampen skulle kæmpes og *hvilket* publikum organisationen talte til. De strategiske skift i 1990erne er i nogen grad allerede analyseret af forskere som Gilles Kepel (2004), Fawaz A. Gerges (2005) og Steve Brooke (2011), men få forskere har analyseret al-Qaidas strategiske respons på den aktuelle situation med svækket central ledelse og revolutioner i Mellemøsten. Ved at inddrage al-Qaidas seneste ideologiske dokumenter fra 2011 dokumenterer artiklen organisationens seneste strategier, hvormed al-Qaida endnu en gang forsøger at tilpasse sin krig til de seneste begivenheder. Artiklen skriver sig dermed delvist op imod den forskning om al-Qaida, der i løbet af det sidste år med henvisning til døde ledere, finansielle problemer og interne kritikere fremstiller organisationen som handlingslammet og i opløsning.¹

I anden del af artiklen argumenterer jeg for, at organisationens fleksi-

ble omdefinitioner af krigen dog i sidste ende har indskrænket al-Qaidas muligheder i dag. Ved at bruge den franske sociolog Michel Wieviorkas overordnede teorier om ”terrorgruppers inversion” - der hævder, at terrorgrupper starter med at vokse ud af større sociale bevægelser, men ender med at marginalisere sig og fjerne sig fra deres ophav i et omfang, så grupperne til sidst helt mister forbindelsen til de folk, de hævder at kæmpe for - argumenterer jeg for, at al-Qaida i dag faktisk har nået Wieviorkas sidste inversionsfase. Hvad Wieviorka har påvist med henvisninger til italienske, spanske og palæstinensiske terrorgrupper i 1980'erne og 1990'erne, synes i dag også at gælde for al-Qaida. Forbindelsen til den oprindelige sociale base i Mellemøsten er tabt. Artiklens pointe er her, at al-Qaida ved at have omdefineret sin krig så langt væk fra de lokale arabiske magthavere næppe vil kunne *frame* sin krig tilbage til den mellemøstlige sammenhæng, som den oprindeligt voksede ud af.

Ved at sammenkoble Wieviorkas teori om terrorgruppers inversion med analysen af al-Qaidas skiftende krigsstrategier, kan artiklen give en forklaring på, hvorfor al-Qaida i sine seneste ideologiske dokumenter fra 2010 og 2011 strategisk gør nye forsøg på at korrigere den manglende sociale base i Mellemøsten ved at opfodre til en mere individualiseret og decentral krig, og i dag lægger vægt på rekruttering af muslimer uden for Mellemøsten. For al-Qaida fortsætter påviseligt sin strategiske omdefinering af krigen i de nyeste udgivne ideologiske tekster, men det betyder samtidig, at organisationen dermed også fortsætter sin negative spiral, hvormed organisationen yderligere fremmedgør sig over for potentielle mellemøstlige sympatisører.

Kampen mod den nære fjende og dens logikker – al-Qaidas krig 1988-1997

Al-Qaidas ideologi var fra starten en hybrid af forskellige opfattelser af, hvem den primære fjende var, og hvordan krigen skulle føres. Organisationen voksede ud af det netværk af arabiske *foreign fighters* i Afghanistan, som saudieren Osama bin Ladin og palæstinenseren Abdallah Azzam havde organiseret under navnet *Maktab al-Khidamat* (Servicekontoret), og de forskellige militante islamister, der tilsluttede sig gruppen, kom hver især fra forskellige nationale kampe i enten Mellemøsten eller Asien.

Osama bin Ladin og ægypteren Ayman al-Zawahiri spillede fra starten

den væsentligste rolle i formuleringen af al-Qaidas ideologi og i defineringen af den krig, som de mente at være en del af.² Begge havde en fortid i militant islamisme, der udsprang af nationale konflikter i hhv. Saudi-Arabien og Ægypten, og deres tidlige publikationer er således i høj grad præget af de traditioner og de bredere sociale bevægelser, som de stadig betragtede sig som en del af.

Al-Zawahiri havde ledet den ægyptiske gruppe *Tanzim al-Jihad* (Islamisk Jihad) og var i de tidlige 1990'ere inspireret af de tanker, som hidtil havde præget kampen mod det ægyptiske regime. Bl.a. i artiklen "Vejen til Jerusalem går gennem Kairo" fra 1995 udfoldede han sin daværende strategi, og ligesom mange andre militante islamister i Ægypten argumenterede han for, at man først skulle skabe en islamisk stat i Ægypten. Fjenden var specifikt det ægyptiske regime og i særlig grad "faraoen" – den ægyptiske præsident. Strategien var således på det tidspunkt revolutionær, og målet for kampen var at erobre statsmagten.

Samme tendens gør sig gældende for Osama bin Ladins erklæringer fra 1990'erne. Selvom bin Ladin allerede i 1980'erne var en etableret del af de arabiske krigere i Afghanistan, var hans ideologiske skrifter frem til midten af 1990'erne næsten udelukkende fokuseret på kritik af det saudiske kongehus. Denne kritik blev primært ført gennem den saudiske eksilorganisation *Committee for Advice and Reform* (CAR), der fra London udsendte pamfletter, hvori Osama bin Ladin kritiserede det saudiske regime for deres alliance med socialisterne i Yemen, den saudiske accept af amerikanske baser i Saudi-Arabien og regimets undertrykkelse af den saudiske islamistiske opposition. I bin Ladins erklæringer fremstilles såvel CAR som bin Ladin som en integreret del af den større saudiske islamistiske opposition, der under tilnavnet 'de vågnende sheiker' var opstået i de tidlige 1990'ere. Selv i 1996 refererer han i erklæringen "Krigserklæring mod amerikanerne, som holder landet for de hellige steder besat" eksplicit til de oppositionelle saudiske sheiker som Safar al-Hawali og Salman al-Auda, ligesom han indskriver sin egen erklæring som en forlængelse af de tidligere saudiske islamistiske protestskrivelser - de såkaldte "Brev om Krav" og "Rådgivende Memorandum", der kritiserede det saudiske kongehus allerede i 1991 og 1992.³

Fælles for både Ayman al-Zawahiri og Osama bin Ladins erklæringer frem til midten af 1990'erne var således, at de hver især fokuserede på de lande, hvorfra de kom. De kritiserede selvfølgelig også USA, Israel og den

vestlige imperialism – men det skete primært gennem et nationalt prisme. Trods al-Zawahiris kritik af det ægyptiske Muslimske Broderskab er det tydeligt i hans og bin Ladin's erklæringer, at de identificerer sig med de bredere islamistiske bevægelser i hhv. Ægypten og Saudi-Arabien, og at de taler direkte til dette publikum. F.eks. bruger bin Ladin i sine erklæringer i midten af 1990'erne megen plads på at appellere til forskellige navngivne saudiske befolkningsgrupper som f.eks. de saudiske soldater, de saudiske kvinder, den saudiske ungdom, etc.⁴

Kamppladsen er således af al-Qaida frem til slutningen af 1990'erne de facto afgrænset til lande i Mellemøsten eller besatte muslimske lande som Afghanistan. Og truslerne retter sig mod regimerne og udenlandske soldater – civile er som sådan ikke målet, hvilket også pointeres af bin Ladin bl.a. i et interview med journalisten Peter Arnett fra 1997:

Vi har i vores erklæring fokuseret på at angribe soldaterne i landet for de to hellige steder [Saudi-Arabien]. Landet for de to hellige steder er i vores religion et særligt land i forhold til andre muslimske lande. Det er ifølge vores religion ikke tilladt for ikke-muslimer at opholde sig i dette land. Derfor, selvom amerikanske civile ikke er udpeget som mål i vores plan, må de dog forlade landet (i FFI/Hegghammer 2002: 32).

Det fremgår altså tydeligt i hovedideologernes strategiske skrifter frem til midten af 1990'erne, at al-Qaida opfattede sin krig som værende en revolutionær krig rettet mod lokale regimer og deres allierede – dvs. de muslimske tyranner og udstationerede/invaderende 'korsfarere'. Midlet var voldelig kamp, og som al-Zawahiri bl.a. skriver i sin bog *Riddere Under Profetens Banner* er der ”ikke nogen løsning uden jihad” (i Mansfield 2006: 206).⁵

Al-Qaidas egen rolle i denne krig er indtil midten af 1990'erne uklar. Oftest positionerer gruppens ideologer sig frem til omkring 1996-1998 som blot en del af bredere islamistiske oppositionsbevægelser, og både bin Ladin og al-Zawahiri henter legitimitet ved at definere sig som våbenbrødre med andre islamister i Mellemøsten og bruger meget energi på at henvise til og indskrive sig i bredere oppositionelle islamistiske bevægelser.

Udvidelsen af krigen - den globale kamp 1998-2011

I årene fra 1996 til 1998 sker der en væsentlig transformering af al-Qaidas ideologi og dermed også af strategien for al-Qaidas krig. Det er særligt tydeligt i de erklæringer, som Osama bin Ladin udgiver i de år, hvor mindst tre markante ændringer gør sig gældende.

For det første begynder USA at tage forrang som det primære fjendebillede foran de mellemstlige regimer. Kampen mod USA vurderes at være vigtigere end kampen mod de lokale styre. Dette skifte bliver oftest refereret til som skiftet fra den nære fjende til den fjerne fjende.⁶ Rationalet for al-Zawahiri og bin Ladin blev tilsyneladende, at hvis man besejrede USA først, ville USA's korrupte allierede i Mellemøsten falde efterfølgende.

For det andet udvides kamppladsen her til en global arena. Dette er særligt tydeligt i den banebrydende ”En erklæring fra den islamiske front for jihad mod jøderne og korsfarerne”, som Bin Ladin udgiver sammen med fem andre al-Qaida ideologer i 1998. Heri understreges det, ”at slå amerikanere og deres allierede ihjel – civile som militære – er en individuel pligt for alle muslimer, som skal gøre det i et hvilket som helst land, hvor det er muligt, for at befri al-Aqsa moskeen og den hellige moske [i hhv. Jerusalem og Mekka] og for at få deres hære til at rykke ud af alle islams lande” (Bin Ladin m.fl. 1998). Erklæringen viser med al tydelighed, hvordan al-Qaidas krig nu er blevet global: Hvor man før holdt sig til lokale operationer, opfordres der nu til internationale eller *out-of-area-operations* ind i Vesten. Og hvor ideologerne før i højere grad skelnede mellem militære og civile mål, er alle amerikanere nu defineret som mål.

En tredje udvikling, som ligeledes er iøjnefaldende i slutningen af 1990'erne, er, at det tidligere revolutionære fokus på staten nedtones. Som citaterne fra både 1996- og 1998-erklæringerne viser, *framer* al-Qaida nu sin krig som en defensiv beskyttelse eller renselse af muslimsk jord. Selvom revolutioner i Mellemøsten som sådan ikke blev opgivet,⁷ så gav skiftet fra den revolutionære og statsorienterede krig til en mere overordnet og defensiv krig nu al-Qaida mulighed for at trække på den bredere pan-islamistiske forståelse af muslimer som ofre for vestlige/koloniale/imperialistiske overgreb. Dette var en diskurs, som allerede var etableret i forvejen af islamistiske stater, NGO'er og endda nationalistiske panarabister gennem årtier (Hegghammer 2010: 16ff). Samtidig kunne al-Qaidas ideologer så slippe for at definere mere præcist, hvordan deres idealstat skulle op-

bygges og blot nøjes med at opfordre til en defensiv forsvarskrig for den panislamiske nation, *umma'en*.

I takt med at al-Qaidas forestilling om krigen ændrede sig, ændrede gruppens *modus operandi* sig også. Selvom al-Qaidas krig blev forstået og *framet* som en defensiv forsvarskrig, igangsatte al-Qaidas operative afdelinger umiddelbart efter 1998-erklæringen en række internationale terrorangreb med henblik på at konfrontere Vesten, som jo i al-Qaidas øjne var konfliktens aggressor. I august 1998 blev der gennemført et dobbeltangreb mod de amerikanske ambassader i Dar es Salaam og Nairobi med 223 døde til følge. I oktober 2000 blev den amerikanske destroyer USS Cole ramt af et selvmordsangreb ud for Aden i Yemen, hvor 17 døde. Og endelige gennemførte 19 al-Qaida-trænede terrorister angrebene mod Washington og New York d. 11. september 2001, hvor knap 3000 døde (Wright 2006). Disse internationale aktioner satte tydeligvis handling bag al-Qaidas krigserklæring og gav organisationen en gennemslagskraft, der nu adskilte den fra andre militante islamistiske netværk.

Samtidig indikerede brugen af terrorisme også, at gruppens selvforståelse havde ændret sig. Hvor gruppen før brugte energi på at indskrive sig som en del af den bredere islamistiske opposition i f.eks. Saudi-Arabien og Ægypten, begyndte man i højere grad at bryde med disse bevægelser – ligesom de også tog afstand fra al-Qaida. Al-Qaida var nu ikke længere en del af en bredere oppositionel kamp, men førte selv en krig, som havde til hensigt at intimidere sine modstandere gennem terror og vække den slumrende muslimske nation.⁸

Den globale jihads udfordringer

Flere terrorismeforskere har som bl.a. Lawrence Wright (2006) og Fawaz A. Gerges (2005) understreget, hvordan det gav god mening at omdefinere krigen fra de nationale kampe i Mellemøsten – som over en bred kam i 1980erne og 1990erne gik dårligt – til en mere global kamp mod Vesten, som kunne igangsættes med en opprioritering af den pan-islamistiske retorik og relativt få internationale terrorangreb. Det transnationale og defensive aspekt ved denne krig gav ikke blot al-Qaida adgang til potentielle rekrutter overalt i verden; det muliggjorde også, at militante netværk i lokale arenaer som f.eks. Tjetjenien, Yemen, Libyen, Algeriet, Afghanistan og Pakistan kunne forenes under en større og overordnet sag.

Men selvom kursændringen gav adgang til helt nye kamppladser og

flere rekrutter, gav det helt åbenlyst al-Qaidas centrale lederskab flere problemer end fordele. Som reaktion på 11. september invaderede en USA-anført koalition Afghanistan og fratog dermed al-Qaida det territorium, hvorfra ledelsen i mange år havde kunnet drive en hierarkisk organisation med træningslejre, 'safehouses', fastlagte møder, etc., samtidig med at 'krigen mod terror' besværliggjorde central finansiering af organisationen. Selvom invasionen af Afghanistan og senere Irak tilsyneladende gav bevis for Vestens onde intentioner i forhold til muslimske lande, betød det imidlertid enden på den centralt styrede organisation. Og selvom topledelsen i nogen grad fra omkring 2007 kunne reetableres og fungere i Waziristan og i Pakistan, er det væsentlig for analysen af al-Qaidas krigsførelses at pointere, at topledelsen i nogen grad mistede evnen til at udstikke rammerne for al-Qaidas krig. Det var nu lokale undergrupper af al-Qaida og de løsere affilierede, som kom til at tegne bevægelsens operative kapacitet i tiåret efter 11. september 2001.

Det medvirkede til, at undergrupperne var overladt til selv at foretage strategiske beslutninger, og i nogle tilfælde begyndte undergrupper at udvide krigen yderligere til også at ramme civile muslimer, der på forskellig vis overtrådte al-Qaidas grænse for acceptabel adfærd. I Irak indledte den lokale al-Qaida-leder Abu Musab al-Zarqawi fra 2004/2005 en ekstremt voldelig kampagne mod Iraks shia-muslimer fra, og på Den Arabiske Halvø gik det daværende 'al-Qaida på Den Arabiske Halvø' (AQAP) i gang med en større terrorkampagne i Saudi-Arabien i 2003/2004, som i praksis heller ikke skelnede mellem muslimer og vesterlændinge eller mellem soldater og civile. Resultatet var begge steder, at al-Qaidas undergrupper – ved at dræbe civile muslimer – hurtigt frastødte de lokale befolkninger og selv i militante islamistiske miljøer mødte massiv kritik og fordømmelse. Rekrutteringsgrundlaget svandt ind, og kampagnerne var en fiasko, hvilket endda al-Qaidas topledelse forgæves søgte at gøre deres affilierede opmærksomme på.⁹

I takt med at Ayman al-Zawahiri og Osama bin Ladin prioriterede personlig overlevelse frem for regelmæssig kontakt med al-Qaidas operative medlemmer, blev al-Qaida efter 2001 i højere grad en løsere global jihadistisk bevægelse, hvor topledelsens ideologer mere var ikoner og pejlemærker end ledere af en organisation i hierarkisk forstand.¹⁰ Så meget desto vigtigere blev det, at al-Qaidas seniorledelse stadig kunne udsende propaganda, hvori de dels gjorde opmærksom på deres fortsatte eksistens,

dels forsøgte at holde sammen på de forskellige undergrupperinger, som enten var fusioneret med al-Qaida eller aspirerede til medlemskab af organisationen. En af måderne at gøre dette på var at give budskaberne i propagandaen en endnu mere global og bredtfaavnende karakter, hvilket yderligere udvidede al-Qaidas krig.

De ideologiske erklæringer fra topledelsen skulle i årene efter 2001 kunne tale til f.eks. dele af de irakiske oprørere, 'foreign fighters' i Afghanistan, terrorgrupper i Nordafrika og potentielle sympatisører i såvel Asien som Vesten. Det blev i stigende grad svært at kunne spænde så bredt i de samme taler, så fra omkring 2007 begyndte al-Qaidas ledelse at udsende stadig mere specialiserede og målrettede medieprodukter rettet mod forskellige publikummer. Terrorismeanalytikere som bl.a. Rita Katz (2007) har – med megen ret – argumenteret for, at den differentierede ideologiske propaganda var udtryk for en mere effektiv kommunikation med større rækkevidde, men jeg vil argumentere for, at det samtidig havde en betydelig slagside: Udvidelsen af publikummet og udvidelsen af krigen til flere kamppladser udvandede budskabet og dermed blev formålet med al-Qaidas krig i stigende grad uklart.

En væsentlig problematik mht. at tale til en række forskellige publikummer er, at afsenderen må benytte de særegne termer og sprogbrug, der passer til det partikulære modtagerpublikum for at få dem i tale. Men afsender risikerer derved at skabe forvirring omkring sit samlede budskab. Dette alment kommunikative dilemma er blevet påvist for såvel reklamefirmaer som politiske aktører,¹¹ og jeg vil hævde, at det samme har gjort sig gældende for al-Qaida. Nogle få begivenheder, som f.eks. invasion af muslimske lande (f.eks. Irak eller Somalia) eller sagen om Muhammedtegningerne, fungerede perfekt og umiddelbart for alle de grupper, som al-Qaida ønskede at tale til. Men alt for ofte har topledelsen i sine taler måttet vælge mellem at tale til et specifikt publikum eller springe rundt i emnerne, som det typisk skete i de større årlige propagandaprodukter omkring årsdagen for 11. september, der organisatorisk skulle kunne fungere samlende som al-Qaidas udgave af 'state of the union'-talen.

Den seneste video, der udkom i forbindelse med 10-året for 11. september-angrebene under titlen "Den forestående sejrs morgengry" (al-Zawahiri 2011a), er ingen undtagelse. Videoen kommenterer både på den finansielle krise i USA, det arabiske forår, situationen i Ægypten og Libyen, borgerkrigen i Yemen, opdelingen af Sudan og i øvrigt Osama bin

Ladins død.¹² Talen bekræfter en tendens, hvor al-Qaida spreder sig over for mange emner og taler til for mange publikummer på én gang. Al-Qaidas fokus, krigens formål og defineringen af fjenden udvandedes.

Al-Qaidas inversion - den manglende sociale base og det arabiske forår

Jeg argumenterer således for, at al-Qaida efter 1998 fjernede sig fra sit oprindelige publikum og den base, som al-Zawahiri og bin Ladin tidligere refererede til i hhv. Ægypten og på Den Arabiske Halvø. Udviklingen var en konsekvens af spredningen af al-Qaidas budskaber og referencer og gruppens brug af vold mod civile. Al-Qaidas krig blev ikke blot uklar, gruppen stod også i stigende grad alene med den.

I forhold til sin tidligere sociale base har al-Qaida gennemløbet en udvikling, som på mange måder minder om den overordnede udvikling, som den franske sociolog og terrorismeforsker Michel Wieviorka i sine studier af italienske, spanske og palæstinensiske terrorgrupper kalder *inversion*, og som betegner terrorgruppers gradvise marginalisering fra den større sociale bevægelse, den hævder at tale på vegne af og trækker sin støtte fra. Han definerer *inversion* som

den ideologiske og praktiske adfærd gennem hvilken aktørerne fjerner sig selv fra den konkrete verdensopfattelse, som dem de kæmper for har; begiver sig i kast med terrorisme; og efterhånden bliver drevet af helt andre dynamikker og involveret i kampe som egentlig ikke er deres egne kampe, eller kun er deres i en afledet form (Wieviorka 2003: 62).

Wieviorka beskriver en udvikling i tre trin fra *social movement*, til *antimovement* til *terrorisme*, hvor gruppernes brug af terror er en af de væsentlige årsager til deres fremmedgørelse i forhold til deres oprindelige base, og det er samtidig også en selvforstærkende proces: Jo mere vold terrorgrupperne benytter, jo mere bliver de fremmedgjorte, og jo mere fremmedgjorte de bliver, jo mere tilbøjelige bliver de til at benytte terror og i nogle tilfælde endda vende sig mod deres oprindelige ophav, som tilsyneladende ikke forstår, at gruppen kæmper for dem. Krigen udvides, og i takt med dette så udvides også fjenden til at inkludere det tidligere ophav, som ikke aktivt bidrager til krigen.

Selvom der er væsentlige forskelle mellem Wieviorkas terrorgrup-

per fra 1980'erne og al-Qaida, falder al-Qaidas strategiske omdefinering af deres krig på nogle punkter påfaldende sammen med Wiewiorkas karakteristisk.¹³ Ved at have bragt både deres krig og deres retorik ud i et transnationalt og globalt rum i slutningen af 1990'erne, udvandede særligt al-Qaidas ledelse det lokalt arabiske aspekt, som gruppen tidligere havde haft i form af mere nationale fokus og afgrænsede geografiske rammer for deres krigsførelse. Samtidig var al-Qaidas undergrupper som al-Zarqawis irakiske gruppe i 2005 og det saudiske AQAP i 2003/2004 eksempler på, hvordan nogle al-Qaida grupper gennemgik en fremmedgørende udvikling så langt, at de i sidste ende begyndte at udøve vold mod de muslimske befolkninger, som de hævdede at tale for.

Det såkaldte 'arabiske forår' er det mest aktuelle eksempel på, hvordan al-Qaida har fjernet sig fra sin traditionelle base, og hvordan gruppen i stadig højere grad har svært ved at påvise, at deres globale krig er en del af de nationale begivenheder i Mellemøsten. Oprørene, der startede i Tunesien i december 2010 og i 2011 spredte sig til Ægypten og derefter Libyen, Bahrain, Yemen og Syrien, var og er en monumental begivenhed i regionen. I Tunesien, Ægypten, Libyen, Yemen - og muligvis også snart Syrien - faldt de gamle diktatorer. Men udviklingen stemte på ingen måde overens med den forståelse af verden, som al-Qaida havde udlagt i sin ideologiske tekster og taler. For det første var det tydeligt i både Tunesien og Ægypten, at den krig og militante konfrontation - som al-Qaida havde insisteret på, var en strategisk nødvendighed for at vælte regimerne - ikke bragte Ben Ali og Mubarak til fald. Det gjorde derimod fredelige protester og folkelige demonstrationer på meget få uger. For det andet måtte al-Qaida også konstatere, at gruppen - i modsætning til sit selv billede - ikke kunne siges at være *umma'ens* fortrup, som oplyste og vækkede masserne gennem krig og terror. Snarere var gruppen ikke en del af begivenhederne og begyndte først med flere ugers forsinkelse at omtale oprørene. Selvom al-Qaida og deres undergrupper fra januar 2011 til og med december 2011 publicerede knap 70 erklæringer, videoer og taler, som kommenterede på det arabiske oprør - herunder tegnede topledelsen sig for 20 erklæringer - var det tydeligt, at al-Qaida ikke var en deltagende del af oprørene og i mange tilfælde ikke var klar over, hvem de agerende parter var (Hove 2012).

Al-Qaida forsøgte i sine kommuniker at gøre opmærksom på, at revolutionerne i virkeligheden var en del af den samme krig, som al-Qaida i sin tid havde ført mod de arabiske styre. Ayman al-Zawahiri udgav i den

forbindelse syv taler under titlen ”Et budskab om håb og gode nyheder til vores folk i Ægypten”, der primært omhandlede ægyptisk politik. Men al-Zawahiri kunne ikke skjule, at talerne næsten udelukkende handlede om historiske begivenheder frem til sen 1990'erne. Den aktuelle situation kunne al-Zawahiri ikke give al-Qaida en rolle i. Samtidig var han – ligesom de andre al-Qaida ledere, der kommenterede oprørene, som bl.a. de nu afdøde Atiyah Abd al-Rahman, Osama bin Ladin m.fl. - nødt til at tage afstand fra mange af de helt centrale slagord i demonstrationerne, som f.eks. kravet om demokrati, og demonstranternes insisteren på at samfundsomvæltningerne skulle gennemføres med ikke-voldelige midler. Det var åbenlyst, at al-Qaida ikke blot var ude af kontakt med samfundsudviklingen og demonstranterne, de var heller ikke enige mht. midlerne eller endemålet. Demonstranternes kamp var ikke al-Qaidas krig – og det var demonstranterne eksplicitte omkring.

Omstilling af krigsstrategien endnu engang?

Det har åbenlyst været svært for al-Qaida at vende tilbage til sit fokus på den nære fjende og tale til sin oprindelige mellemstlige base efter i så lang tid at have insisteret på at konfrontere den fjerne fjende og have *brandet* sig selv som en global bevægelse. Men spørgsmålet er, om det arabiske forår nødvendigvis er beviset på al-Qaidas fallit. Selvom al-Qaida stadig kæmper med at påvise sin betydning for oprørene i Mellemøsten, vil jeg argumentere for, at al-Qaida allerede – særligt i de sidste måneder af 2011 - har ændret og tilpasset sig, når det drejer sig om centrale strategiske spørgsmål i forhold til de aktuelle samfundsomvæltninger. Organisationen er ikke handlingslammet.

Selvom al-Qaida konsekvent de sidste 20 år har insisteret på, at samfundsomvæltninger kun kan ske gennem aktiv krigsførelse, har såvel al-Zawahiri som den afdøde Atiyah Abd al-Rahman (næstkommanderende i al-Qaida efter bin Ladins død) begge sagt i 2011, at det centrale spørgsmål ikke er, hvordan styrerne falder, men hvad der sker bagefter.¹⁴ Det er sandsynligvis en efterrationalisering, men ikke desto mindre er det en væsentlig ændring af al-Qaidas strategiske forståelse af krigens forløb.

Ligeledes er det også værd at hæfte sig ved, at al-Qaida det sidste år også er begyndt at tage afstand fra aktioner, hvor for mange civile dør – en lektie som det arabiske forår måske har lært gruppen. Al-Zawahiri sagde

således i den 8. del af sin tale til det ægyptiske folk i december 2011: ”Jeg opfordrer ikke til kamp i Ægypten på nuværende tidspunkt. [...] det ægyptiske folk og særligt de islamiske bevægelser må være fredelige og afholde sig fra at angribe de ikke-muslimer, som undlader at angribe muslimer” (al-Zawahiri 2011b). Der er givetvis tale om et forsøg på at forbedre al-Qaidas image, men ikke desto mindre lemper al-Zawahiri her (muligvis blot midlertidigt) dels organisationens doktrin om vedholdende kamp uden afbrydelser eller udsættelser, og dels udviser han hidtil uset tolerance overfor ikke-muslimer.

Derudover har al-Qaida i løbet af 2011 også hurtigt målrettet sit fokus på de mellemstlige lande, hvor al-Qaidas forståelse af krigens natur bedst kan passes ind. Naturligt nok har Ægypten indledningsvis fyldt meget – fordi landet på mange punkter er et arabisk foregangsland – men det er bemærkelsesværdigt, at al-Qaida faktisk oftere i 2011 har kommenteret på et land som Libyen, der ellers ikke tidligere har fået nogen nævneværdig opmærksomhed fra gruppen. Det skyldes uden tvivl, at situationen i Libyen med NATOs involvering var nemmere at fortolke ind i en ramme, hvor både den nære og den fjerne fjende kunne identificeres som aktører i krigen – i modsætning til situationen i f.eks. Tunesien, Ægypten, Bahrain og Yemen.

Sidst men ikke mindst skal man heller ikke være blind for, at al-Qaida jo netop pga. sin transnationale appel og sine mange forskellige medieprodukter i de senere år har opdyrket publikummer uden for Mellemøsten. Og hvis det arabiske forår har påvist al-Qaidas stigende fremmedgørelse over for det oprindelige arabiske publikum – sådan som denne artikel med Wieviorkas inversionsteori konkluderer – så ligger udviklingspotentialer for al-Qaida givetvis andre steder. Pakistanske og afghanske militante jihadister har i stadig stigende grad fået gunstige vilkår i de ustabile dele af de to lande. Her kan al-Qaidas forståelse af krigen mod såvel nære som fjerne fjender finde bedre genklang hos nogle af de lokale militante islamistiske grupper. Det samme gør sig gældende i Somalia, hvor al-Shabaab ikke blot kontrollerer store dele af landet – gruppen har siden sommeren 2008 bejlet til al-Qaida. Denne interesse har al-Qaida ikke været sen til at gengælde, og topledelsen har i februar 2012 anerkendt al-Shabaab som det seneste fuldgyltige medlem af al-Qaida. At satse på publikummer i Afrika og Asien er logisk, idet al-Qaida således tilsyneladende tager konsekvensen af sin marginalisering i Mellemøsten.

I forlængelse af argumentet om, at al-Qaida forsøger at forny sin krigsførelse og udvide eller udskifte sin rekrutteringsbase, kan man desuden pege på den opmærksomhed, såvel topledelsen som undergrupperne er begyndt at vise et vestligt publikum. Al-Shabaab har siden 2008 produceret en større mængde rekrutteringsvideoer, der er rettet mod bl.a. vesterlændinge, og AQAP udgiver på andet år det engelsksprogede internetmagasin *Inspire*, der ikke blot henvender sig til unge i Vesten, men som også advokerer for det, som er blevet betegnet som soloterrorisme – nemlig at krigen bedst føres alene og uden anden kontakt til al-Qaidas grupper end ideologisk inspiration. Med henvisninger til bl.a. den legendariske jihadi-strateg Abu Musab al-Suris tanker om nye former for krig, spørges der i *Inspire*: Hvorfor rejse til en muslimsk kampplads, når du kan blive hjemme og der udføre mindre spektakulære, men mindst ligeså dødelig angreb? Endnu et eksempel på den fornyelse af sin strategiske tænkning, som al-Qaida har foretaget inden for de seneste år.

Krigsførelsen bliver her mere decentral, og krigen får en individualiseret natur. Som al-Qaida ideologen Anwar al-Awlaki gentagne gange prædikede på sin blog og gennem *Inspire*: Man behøver ikke spørge nogen om lov til at deltage i krigen, og man behøver ikke tage kontakt til religiøse sheiker eller etablerede terrorgrupper – det er din pligt at handle selv, og at handle der, hvor du befinder dig.¹⁵ Denne individualisering af krigens natur – som topledelsens ideologer nu også er begyndt at argumentere for – og som terrorister som bl.a. Hassan Nidal (Fort Hood massakren 2009) er eksempler på – er en nyfortolkning og i et vist omfang et brud med den centralt styrede krig, som Ayman al-Zawahiri og Osama bin Ladin tidligere stod for, men som allerede efter 2001 begyndte at gå i opløsning.

Al-Qaida udforsker således stadig strategiske muligheder, når gruppen fremover skal vælge hvor og hvilken krig, der skal kæmpes. Som vist i denne artikel har gruppen gennem sin over 20-årige historie kunnet foretage pragmatiske justeringer af sin ideologi og sin krigsstrategi, sådan at krigen kunne føres andre steder og på andre måder. Og det fortsætter gruppen i dag stadig med at gøre, selvom gruppens oprindelige krig i Mellemøsten bliver svær at vende tilbage til. Desværre for al-Qaida er mange af de bærende strateger, som netop havde overblikket og evnen til at udstikke nye linjer for krigens natur, døde inden for de sidste 2 år. Tabet af ideologer og strateger som Osama bin Ladin (død 2011), Sheik Said al-Masri (død 2010), Atiyah Abd Al-Rahman (død 2011) og Abu Musab

al-Suri (fængslet) og manglen på nye folk af samme kaliber gør det sværere for organisationen at udstikke nye retningslinjer for krigen mod regimerne og korsfarerne fra centralt hold. Meget tyder derfor på, at tankerne omkring krigens natur nu i højere grad må tænkes på egen hånd og decentralt blandt gruppens sympatisører frem for blandt gruppens strateger og ideologer.

Noter

- 1 Gerges (2011), Telhami (2011), Moghadam & Fishman (2011) har på forskellig vis gjort sig til talsmænd for argumentet om, at al-Qaida befinder sig i en større krise.
- 2 Selvom al-Zawahiris ægyptiske gruppe *Tanzim al-Jihad* (Islamist Jihad) først officielt blev fusioneret med al-Qaida i 2000, havde al-Zawahiri og Osama bin Ladin arbejdet tæt sammen gennem mange år forinden.
- 3 Se Hove (2008) og Hegghammer (2010) for en gennemgang af Osama Bin Ladins ideologiske slægtskab med den bredere saudiske islamistiske opposition. Bin Ladins krigserklæringer fra hhv. 1996 og 1998 findes på både arabisk og i engelsk oversættelse i bl.a. Harmony databasen på Combating Terrorism Centers hjemmeside, der er den største online samling af al-Qaidas publikationer fra 1990'erne, som terrorismeforskere på West Point har oprettet. Her findes også CAR's publikationer, mens den saudiske oppositions protestbreve fra hhv. 1991 og 1992 er hentet fra den eksilsaudiske islamistiske hjemmeside www.miraserve.com (som ikke længere findes online).
- 4 F.eks. Bin Ladin (1996).
- 5 Bogen er skrevet inden 11. september-angrebene 2001, men udkom i en serie af artikler i den arabiske avis *Al-Sharq al-Awsat* i efteråret 2001. En engelsk oversættelse af bogen findes i Mansfield 2006.
- 6 Termerne 'nær' og 'fjern' fjende blev oprindeligt benyttet af den militante islamist Muhammad abd-al-Salam Faraj, der døde i 1982. For diskussioner af denne distinktion mellem den nære og fjerne fjendes betydning for al-Qaida se bl.a. Gerges (2005) og Brooke (2011).
- 7 Jf. al-Zawahiris overvejelser i *Riddere under profetens banner* fra 2001, som Mansfield (2006) har oversat.
- 8 Al-Qaida benytter ofte udtrykket *talia al-umma* om sig selv, hvilket indikerer, at gruppen ser sig selv som en muslimsk fortrop, der gennem sine aktioner skulle mobilisere masserne.
- 9 For Abu Musab al-Zarqawis kampagne i Irak se Napoleoni (2005). For AQAPs kampagne i Saudi-Arabien, se Hegghammer (2010). Mht. topledelsens kritik af

- al-Zarqawi se f.eks. Atiyah Abd al-Rahmans brev til al-Zarqawi i 2005, jf. al-Rahman (2005).
- 10 Diskussionen om al-Qaidas centrale lederskabs rolle har foregået over flere år. Se bl.a. Sageman og Hoffman-debatten (2008). Ikke desto mindre er langt de fleste forskere enige om, at al-Qaidas topledelse efter 2001 blev væsentligt hæmmet i sit virke, selvom centralt placerede ledere stadig kommunikerede med undergrupperne og i et vist omfang koordinerede deres handlinger, jf. f.eks. Gerges (2011).
 - 11 Mulighederne og særligt udfordringer ved at *frame* sit budskab forskelligt i politisk public relations til forskellige publikummer er behandlet bl.a. af Hallahan (2011). Specifikt ang. Al-Qaidas framing se Hove (2008; kapitel 5).
 - 12 Al-Qaidas seneste taler – dvs. minimum det sidste års taler - kan findes på de forskellige jihadistiske internetfora som f.eks. Shumukh al-Islam, al-Qimmah og som oftest også på YouTube.
 - 13 Wieviorkas inversionsteori og al-Qaida er få gange tidligere blevet koblet sammen. Wieviorka selv nævner al-Qaida på en enkelt side i det nye forord til 2003-udgaven af bogen *The making of terrorism* (2003), som udtryk for *inversion*. Men han argumenterer ikke for, hvorfor al-Qaida skulle være 'inverteret', andet end al-Qaeda medlemmer af Wieviorka karakteriseres som "drop-outs" (Wieviorka 2003; xxvi). Det amerikanske militær diskuterede i 2005 i en artikel også Wieviorkas inversionsbegreb og al-Qaida, men konkluderede dengang, at gruppen ikke var udtryk for inversion, men derimod stadig var forbundet til en folkelig base og dermed nærmere var en oprørsbevægelse (Morris 2005).
 - 14 Jf. al-Rahman (2011) og al-Zawahiri (2011b). Yemenitiske Anwar al-Awlaki sagde det også i Inspire nr. 5 (AQAP 2011).
 - 15 Udover Inspire-magasinerne, som udkommet siden sommeren 2010, se også al-Awlaki's posteringer på den nu nedlagte <http://www.anwaralawlaki.com> (kan genfindes gennem <http://www.archive.org/> - bl.a. posteringen fra 5. februar 2009 med titlen "44 ways to support Jihad").

Litteratur

- AQAP/Anwar al-Awlaki (2011): "Tsunami of Change", *Inspire Magazine*, nr. 5. Udlagt på internettet i marts 2011, hentet fra <http://al-qimmah.net> (tilgået marts 2012).
- Bin Ladin, Osama (1996): "Krigserklæring mod amerikanerne, som holder landet for de hellige steder besat", findes bl.a. i Harmony Databasen, <http://www.ctc.usma.edu/programs-resources/research-resources/harmony-documents>.
- Bin Ladin, Osama (m.fl.) (1998): "En erklæring fra den islamiske front for jihad mod jøderne og korsfarerne", findes bl.a. i Harmony Databasen, <http://www.ctc.usma.edu/programs-resources/research-resources/harmony-documents>.
- Brooke, Steve (2011): "The near and far enemy debate", i Assaf Moghadam & Brian Fishman (red.), *Fault Lines in Global Jihad*, Routledge: New York.

- FFI/Hegghammer (2002): *Dokumentasjon om al-Qaida - Intervjuer, kommunikører og andre primærkilder, 1990-2002*, Norge: Forsvarets Forskningsinstitutt, Norwegian Defence Research Establishment.
- Gerges, Fawaz A. (2005): *The Far Enemy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gerges, Fawaz A. (2011): *The Rise and Fall of Al-Qaeda*, Oxford: Oxford University Press.
- Harmony Documents, Combatting Terrorism Center, West Point, <http://www.ctc.usma.edu/programs-resources/research-resources/harmony-documents>.
- Hegghammer, Thomas (2010): *Jihad in Saudi Arabia - Violence and Pan-Islamism since 1979*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hallahan, Kirk (2011): "Political Public Relations and Strategic Framing" i Jesper Strömbäck og Spiro Kiousis (red.), *Political Public Relations*, New York: Routledge.
- Hove, Søren (2008): "Hellige råd til kongen - Den saudiske islamistiske eksilopposition med spesielt henblik på forholdet mellom den saudiske stat og den oppositionelle kultur i og uden for Saudi-Arabien", Ph.D.-afhandling, Center for Mellemøststudier, Odense, Syddansk Universitet.
- Hove, Søren (2012): "Al-Qaida's coverage of the uprisings in the Middle East", paper ved konferencen *Al-Qaida's future strategy and development*, Politiets Efterretningstjeneste og Center for Terroranalyse, Buddinge, 20/1.
- Katz, Rita (2007): "The online threat - Testimony before The Homeland Security Committee Subcommittee on Intelligence, Information Sharing and Terrorism Risk Assessment", United States House of Representatives <http://chsdemocrats.house.gov/SiteDocuments/20071106144438-11991.pdf>.
- Kepel, Gilles (2004): *The War for Muslim Minds - Islam and the West*, Cambridge: Harvard University Press.
- Mansfield, Laura (2006): *His Own Words - Translation and Analysis of the Writings of Dr. Ayman Al Zawahiri*, New York: TLG Publications.
- Moghadam, Assaf & Fishman, Brian (red.) (2011), *Fault Lines in Global Jihad*, New York: Routledge.
- Morris, Michael F. (2005): "Al-Qaeda as Insurgency", USAWC Strategy Research Project, U.S. Army War College, Pennsylvania, USA, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA434874&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>.
- Napoleoni, Loretta (2005): *Insurgent Iraq - al-Zarqawi and the new generation*, New York: Seven Stories Press.
- Al-Rahman, Atiyah Abd (2005): "Letter to Abu Musab", findes bl.a. i Harmony Database, <http://www.ctc.usma.edu/programs-resources/research-resources/harmony-documents>.
- Al-Rahman, Atiyah Abd (2011): *The Revolution of the People and the Fall of the Corrupt Arab Regime*, engelsk oversættelse hentet fra <http://al-qimmah.net/> (tilgæet marts 2012).
- Sageman, Marc & Hoffman, Bruce (2008): "Does Osama bin Laden still call the shots", *Foreign Affairs*, juli/august, vol. 87, nr. 3.

- Telhami, Shibley (2011): "Bin Laden's nightmare in Egypt", *Politico*, 2/11, www.politico.com.
- Wieviorka, Michel (2003, [1988]): *The Making of Terrorism*, Chicago: University Of Chicago Press.
- Wright, Lawrence (2006): *The Looming Tower - Al-Qaeda and the Road to 9/11*, New York: Knopf.
- Al-Zawahiri, Ayman (1995): "Vejen til Jerusalem går gennem Kairo", <http://www.tawhed.ws/?i=4wwr6wa8> (arabisk udgave, tilgængeligt februar 2012).
- Al-Zawahiri, Ayman (2011a): "Den forestående sejrsmorgengry", engelsk udgave hentet fra <http://al-qimmah.net> (tilgængeligt marts 2012).
- Al-Zawahiri, Ayman (2011b): "Et budskab om håb og gode nyheder til vores folk i Ægypten" del 1 og del 8, Del 1 blev lagt på internettet i februar 2011. Del 8 blev lagt på internettet i december 2011. Begge engelske udgaver hentet fra <http://al-qimmah.net> (tilgængeligt marts 2012).

